

НОМІНАЦІЇ СПОРТИВНОГО ЖАРГОНУ (НА ПРИКЛАДІ СЕМАНТИЧНИХ МОДИФІКАЦІЙ)

Анотація. У статті розглядаються особливості соціальних мовних явищ в українському мовознавстві. Зокрема, відображено домінування спортивного жаргону на прикладі семантичних модифікацій.

Ключові слова: спортивний жаргон, соціальні діалекти, семантичні номени.

Вивчення й дослідження соціальних діалектів в Україні вже має понад столітню історію і здійснювалося в контексті європейських досліджень соціально-мовних явищ. Послугуючись накопиченим науковим матеріалом з питань некодифікованого спілкування, можемо зазначити, що перші спроби фіксації арготичної лексики в Україні (тодішні її назви – "таємна мова", "лексикон" тощо) датують XIX століттям: 1883 року "Статистическій листок" розміщує "Невлі" етнографа В.Іванова про слобожанських слівців-лірників і подає словничок їхньої специфічної лексики.

Крім В.Іванова, до фіксації лірницького арго долучилися В.Боржковський, К.Вікторин-Студинський, В.Гнатюк.

Праці О.Горбача, Й.Дзенделівського свідчать, що таємною мовою послуговувалися не тільки лірники, а й учні, бурсаки, лемківські дрітярі, західноволинські кожухарі, чернігівські шерстобити тощо.

У 20-30-і роки XX століття з'являється низка статей, словничків, у яких науковці намагаються систематизувати й дослідити означені явища. Зокрема, видається словничок школярського жаргону В.Щепотьєва, у 1932 році К.Широцького "Словарець бурсацького говору".

У 2005 році з'являється словник Лесі Ставицької, у якому зібрано сучасну жаргонну лексику різнотипного соціального походження, а також лексику розширеного вживання, що поповнила (жаргонізовану) розмовну мову. У цей період виходять наукові праці цього та інших авторів щодо вивчення жаргону.

Сьогодні практично всі соціально-професійні групи мають свої жаргонні засоби номінування. Можна говорити про комп'ютерний жаргон, жаргон водіїв, перукарів, бухгалтерів та ін. Але не всі жаргоніми доступні для широкого загалу, більшість із них зрозумілі тільки серед певного професійного кола людей, і сам жаргон по-різному задовольняє потреби мовців. Не можна не погодитися з К.Широцьким, який зазначав, що "ніякий простий пасажир, наприклад, як би він не намагався ознайомитися докладно з мовою моряків, не забалакає нею з такими тонкощами, подробицями й технічними особливостями, як самий моряк. А є, окрім морського, багато інших таких мов: друкарський, знову в шахтах шахтарський (у золотокопів, сріблокопів інший, й діалектів інших змішувати не можна)" [3, с. 175]. Серед сучасних соціолектів спортивний жаргон є одним із найпоширеніших, що можна пояснити масовістю й поширеністю різних видів спорту і спортивної діяльності серед населення.

Сучасна спортивна спільнота охоче послуговується загальномолодіжним та іншими жаргонами, але обов'язково витворює власний мовний світ, у якому переважають номени на позначення реалій і понять спортивної сфери, різних людських якостей, що виявляються під час виконання різних дій, вправ тощо.

У нашому дослідженні детальніше зупинимося на семантичному явищі спортивного жаргону.

Найбільшу тематичну групу семантичних номенів у спортивному жаргоні становлять номени на позначення осіб. За відношенням до спорту - це, звичайно, самі спортсмени (*хірург* 'гравець, який досить жорстоко поводить на ігровому полі', *скорпіони* 'метальники дисків', *страуси* 'особи, які займаються спелеотуризмом'), їх об'єднання-команди (*конюшня/стайня* 'спортивний клуб', *галушки/галушечники* 'гравці футбольної команди "Ворскла")).

Внаслідок семантичних перенесень:

— дії спортсменів : *кадрити* 'намагатися під час бою вибити суперника із сил різними прийомами', *відірватися* 'під час бою використовувати всю майстерність, силу, відчуття переваги над суперником', *підкувати* 'перемогти у грі, завдати травму суперникові';

— позначення предметів: *олія* 'анаболічні засоби на олійній основі', *сувенір* 'перехідний приз', *рогатка* 'лук, не підготовлений до стрільби', *рюмка* 'баскетбольне кільце на підставці', *зебра* 'одяг судді', *мотузка* 'рятувальна лямка';

— вправи і прийоми: *страус* 'вправа, під час якої відбувається розтягування певних м'язів', *стільчик* 'вправа для м'язів стегна', *паровозик* 'вправа для органів дихання', *кобра* 'стиль дій боротьби';

— місце змагань, дій, тренувань: *лижня* 'бігова доріжка, не асфальтована', *верблюд* 'нерівна, горбиста лижна траса', *одеон* 'великий стадіон';

— частини тіла: *щічка* 'внутрішня частина стопи', *галіфе* 'велике стегно', *банки* 'накачані біцепси (круглі, тверді)'.

Значна різниця в кількісних виявах тематичних груп свідчить про рівень значущості, актуальності того чи того референта – основним є сам спортсмен як центральне явище в спорті і його дії. І, як видно, незначимими для спортсмена є одяг, знаряддя, анатомія тощо.

Як засвідчує аналізований матеріал, у своїй основі семантичні номени спортивного жаргону (як і сам спортивний жаргон) є новим явищем в українській мові, тому й переважна більшість із них є інноваційними. Жаргонові спортивні номени з'являються поступово на основі повторюваних і підхоплюваних мовцями переносних уживань, в яких бачаться своєрідні реалії, події, явища, ситуації; однак і про поступовість такої появи також можна говорити як про явище відносне.

За звичністю моделі семантичного перенесення, її поширеності можна виділити деякі групи семантичних номенів:

— номени, значення яких перебуває на стадії формування, становлення, тобто такі номени не набули загального визнання серед широкого кола реципієнтів (знаходяться на периферії спортивного жаргону), бо позначають різні спортивні явища, притаманні окремому виду спорту, відповідно й використовує їх незначна кількість спортсменів. До таких номенів, зокрема, належать: *лагуна* (плавання) 'великий за розміром басейн, з майже нехлорованою водою'; *ладушки* (кінний спорт) 'позиція коня, який стає дибки', *тракторист* 'особа, яка неправильно тримає руки під час їзди, і сніг летить з-під лижних палок у різні боки';

— інші номени, завдячуючи своїй поширеності, неприв'язаності до якогось із видів спорту, набули статусу загальножаргонових, відповідно й семантика таких номенів визнана як "нормативна" для всього жаргону: *чайник* 'спортсмен, який не оволодів мистецтвом гри тощо'; *лантух* 'незграбний спортсмен'; *хімік* 'спортсмен, який вживає допінги', *якір* 'один із членів команди, який не приносить результатів команді' та ін.

Загальновідомість номенів для всіх спортсменів сприяє швидшому переходові таких до розмовного стилю літературної мови, унормуванню й кодифікації самих номенів. Відповідно вузькість побутування номенів другої групи такі процеси уповільнює чи й унеможлиблює.

Дослідження семантичної структури спортивних жаргонізмів показує, що переважну кількість із них утворено шляхом метафоричних перенесень – в певному класі об'єктів виділено якісь ознаки чи ознаку, притаманні іншому класові предметів. Зауважимо, що вивчення метафоричних і метонімічних явищ здійснюємо в ономасіологічному аспекті – розглядаємо як загальні принципи (способи) номінації. У мовознавстві загальноприйнятою є думка, що перетворення метафоричного типу відбуваються не хаотично, в їх основі лежать стереотипи світосприймання, характерні як для всього людства, так і для окремого етносу. Такі стереотипи зумовлюють функціонування моделей можливих порівнянь, зіставлень, а потім і моделей метафор. Щось подібне спостерігаємо й на рівні окремих соціальних груп.

Як бачимо, активність і продуктивність означених типів і способів номінації в спортивному жаргоні, їх особливості в першу чергу спричинені відсутністю суворих норм і обмежень до творення, з одного боку, а з другого – нагальною потребою заповнювати мовні лакуни (що їх не заповнено через кодифіковані номени) задля успішного спілкування.

Література

1. Карпець Л.А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект / Автореф. дис. канд. філол. наук / Л. А. Карпець. – Харків: Б. в., 2006. – 19 с.
2. Нелюба А.М. Усичення і принцип економії в словотвірній номінації / А.М.Нелюба // Лінгв. досл.: Зб. наук. праць / За ред. проф. Л.А.Лисиченко. – Х., 2000. – Вип. 5. – С.171–186 с.
3. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Л.Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 460 с.